

Információs politikák: tegnap, ma, holnap

ORNA, Elisabeth

Orna, Elisabeth: Information policies: yesterday, today, tomorrow (Journal of Information Science, 34. vol. 2008. 4. no. 547–565. p.) tanulmányát Viszocsekné Péteri Éva tömörítette.

Az információs politika létrejötte

A mai értelemben vett információs politika gondolatával állami szinten az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején kezdtek foglalkozni. A fogalmat azonban korábban, már az első világháború idején használták „propaganda” megnevezéssel. Az Egyesült Királyság kormánya 1917-ben hozta létre az Információs Minisztériumot (Ministry of Information); ezt 1918-ban felszámolták, majd 1939-ben a II. világháború kitörésének másnapján újra felállították. Feladata a hírek és a sajtó cenzúrázása volt, továbbá a hazai és külföldi propaganda. 1946-ban helyét a Központi Információs Hivatal (Central Office of Information, COI) foglalta el. Az USA-ban 1942-ben jött létre hasonló

testület, a Háborús Információs Hivatal (Office of War Information). Ez a hivatal az Egyesült Királysággal együtt megalakította a Közös Háborús Információs Politikai Bizottságot (Joint Committee on War Information Policy), amely a háború végéig működött.

Ezután a két ország más-más utat választott: míg az Egyesült Királyságban a COI kormányzervként folytatta tevékenységét, közölve a hazai és külföldi közvéleménnyel, amit tudatni akart velük, addig az 1960-as évek elejére az USA-ban a mai értelemben vett nemzeti információs politika felé mozdultak el. Ez egyrészt az állami információk nyilvános hozzáférhetőségét jelentette, másrészt az állami feladatok ellátásához szükséges személyes adatok védelmét.

Az információs politika korai történetében a tudományos és műszaki információnak jelen-

tős szerepe volt mind az információs politika koncepciójának alakulásában, mind az információtudomány fejlődésében. Ebben a legfontosabb szerepet – a krisztallográfus és marxista – *John Desmond Bernal*nak (1901–1971) tulajdonítják,¹ aki a béke és a jólét szolgálatába állított „tervezett tudományról” (planned science) vallott nézeteit *The Social Function of Science* című könyvében adta közre 1939-ben. A hidegháború idején azonban a felhasználó-központú információkezelő rendszerekkel támogatott tudományos kommunikáció fontosságáról szóló nézetei nem tudtak gyökeret eresztetni; a szakmai információs közösség csak az 1950–1960-as években fogadta el gondolatait, amikor az Aslib Tanácsának tagja lett. *Dave Muddiman* „vörös információs-tudós” nevezi, aki pályafutása során mindvégig kitarzott amellett, hogy a dokumentáció és a kommunikáció alapjában véve inkább társadalmi, mint műszaki gyökerekből eredő jelenség. Az információtudomány korai művelői között valószínűleg Bernal volt az, aki biztosította, hogy az új szakma feltárja a tudományág társadalmi dimenzióit.

Az 1960-as évek végén kezdődött az átmenet a korszerű értelemben vett nemzeti információs politika felé.

A nemzeti információs politikák

Az 1970-es évekre megjelent nemzeti információs politikát azokban az időkben jórészt az alábbiak alkották:

- a kormányok szándékai saját népük és más országok felé saját politikai céljaikról;
- a személyes adatok védelme és az információ szabadsága;
- statisztikai adatok gyűjtése a politika alakításához;
- az információs-kommunikációs technológia alkalmazása az információ kezelésére és elemzésére.

Ettől kezdve a nemzeti információs politika egyre nagyobb figyelmet kapott az egyes országokban, köztük az USA-ban és az Egyesült Ki-

ráltságban. A megközelítés országonként eltérő volt: a kormányoktól, a kutatóktól, a könyvtári-információs tudományig és más tudományos közösségekig, az információ-kommunikációs iparágakig foglalkoztak vele.

Az első formális nyilatkozat

A Nemzeti Információs Politikáról szóló első formális nyilatkozat, az ún. Rockefeller-jelentés² az USA-ban jelent meg 1976-ban egy elnöki utasításra adott válaszként. Az előkészítésébe is bevont Országos Könyvtári és Információs Tudományos Bizottság (National Commission on Libraries and Information Science) által publikált dokumentum azt ajánlja, hogy az USA-ban olyan koordinált nemzeti információs politikát kell kialakítani, amelyet központilag irányítanak, és amit egy, a magánszektor, a helyhatóságok, a tudományos és a szakmai ágazatok képviselőiből álló tanácsadó bizottság segít. A jelentés tiszta és átfogó képet ad a vonatkozó kérdésekről a döntések minőségében az információ-kommunikációs technológia hatásától és szerepétől a poszt-indusztriális társadalomig és annak a gazdasági életre és a foglalkoztatásra gyakorolt hatásáig, az információszabadságra és a magánéletre vonatkozó törvényhozásig.

A Rockefeller-jelentés tartalma összecseng *Charles Oppenheim* 1994. évi meghatározásával³: a nemzeti információs politika olyan, a kormány által hozott döntéssorozat, amelynek célja egy jobb információs infrastruktúra kiépítése.

Más országok, más megoldások

Míg az információs politika céljai sok országban hasonlóak, az elérésükhöz szükséges módszerek nagyon változatosak. *Nick Moore*⁴ és *Oppenheim* két modellt határoz meg:

- „*laissez faire*”-t, amikor az állam a felelőség nagy részét a piacra bízta;
- „*dirigiste*”-et, amikor az állam szerepe nagyobb hangsúlyt kap.

A kelet-ázsiai országokról szóló tanulmányában

Moore úgy írja le az ottani kormányokat, hogy azok az állam és a magánszektor közötti együttműködésre építenek. Ez a modell elsősorban a kisebb országokban sikeres, ahol az információ-kommunikációs infrastruktúra csak akkor életképes, ha monopolhelyzetbe kerül. Ezért Kelet-Ázsiában az infrastruktúra az állam tulajdonában marad, versenyhelyzetet csak a kiépítésében és működtetésében teremtenek. Egy másik tanulmányában⁵ Moore többféle módszert mutat be:

- a politikát a kormány végrehajtó szerve (branch) fejleszti – erre példa Skandinávia, Japán, Szingapúr;
- a fejlesztésért egy, a változásokra érzékenyebb szakértőkből álló tanácsadó testület a felelős – Svédország, Kanada, Ausztrália;
- a fenti két megoldás kombinációja: a közigazgatási szervek (executive) felelősek a fejlesztési politikáért – Európai Unió, USA.

Az Egyesült Királyságban ezektől eltérő utat választottak, bízva abban, hogy informálisan és lassanként haladva végül célhoz érnek. Emiatt nem beszélhetünk egyetlen, a brit nemzeti információs politikát tartalmazó dokumentumról.

A nemzeti információs politika kérdései és feszültségei

Minden kormány szembesül a nemzeti információs politikával járó problémákkal; ezek a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális tényezőkkel függnek össze, és hatással vannak a kormányok – időről időre változó – reakcióira. A legfontosabb kérdések az információ természetét, valamint az erőviszonyokat és a piacorientáltság kontra közjó gazdasági kérdését érintik. Az Egyesült Királyságban a Web 2.0 megjelenése után kezdtek komolyan foglalkozni az információs politikával. A kormány megbízásából *The Power of Information* címmel készült független szemle⁶ összefoglalta mindazokat a lehetőségeket, amelyekben a kormány és a polgárok együtt tudnak működni az információ előállításában és hasznosításában. A kormány

válasza⁷ szokatlanul pozitív volt, a javaslatok nagy részét elfogadta.

Szervezeti információs politika

A szervezeti információs politikával az 1980-as évek elején kezdtek foglalkozni; ez a téma kevesebb figyelmet kapott a kutatók és gyakorlati szakemberek részéről. 1996-ban egy, a British Library-ban tartott konferencián megállapították, hogy az információs politikának ez a területe nincs mélységében feltárva. Már a meghatározásról is eltérnek a vélemények: *Brown*⁸ szerint a nemzeti és a szervezeti információs politikának azonosnak kell lennie; a szervezeti információs politika további tanulmányozása szükséges – jóllehet különbséget kell tenni a köz- és az üzleti szféra között. *Orna*^{9, 10} meghatározása szerint a szervezeti információs politika a szervezet általános céljaira, és azon belül a prioritásokra épül. Az információs politika a szervezet információs stratégiájának fejlesztéséhez alapul szolgáló dinamikus eszköz. E szerint a meghatározás szerint a szervezeti információs politikák és stratégiák arra valók, hogy a tevékenységek alapját jelentsék (és nem a tervezés tárgyát). A szervezeteknek a kockázatok (az információnak a hiányos és nem koordinált hasznosításából eredő pénzügyi veszteségek, idővesztés, innovációs hibák stb.) elkerülése és a pozitív hozadékok elérése érdekében javasolják őket.

A különböző szervezetek eltérő helyzetekből kiindulva fektetnek be az információs politikába: sokuk a külső gazdasági körülmények nyomására (például az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején, a recesszió idején többen megváltoztatták az információs szolgáltatókról kialakított nézeteiket, ártértékelve az információt általános költségekből a gazdasági viharok túlélésében segítő, fontos vállalati erőforrássá). Mások meglévő tapasztalataik alapján jutnak el oda, hogy világosan látják az információs politika használhatóságát és a megvalósításban részt vevőket (erre példa egy nagy gyógyszeripari cég). Az eredmények is eltérőek: léteznek olyan, gazdasági nyomás alatt lévő cégek, amelyeknek

nincs integrált szemléletük az információról, azaz vesznek eszközöket, gyarapítanak, feldolgoznak, tárolnak, keresnek és szolgáltatnak, de nem tudják, hol vegyék a tárolandó információt, vagy mit kell szolgáltatniuk. Néhány brit egyetem értetlenül válaszolt a JISC-nek az információs stratégia fejlesztésére irányuló igényeire; az egyik egyetemen már öt éves az információs stratégiát tartalmazó dokumentum, amelyet soha nem használtak; az ugyanilyen idős Információs Stratégiai Bizottságnak (Information Strategy Committee) soha nem volt saját stratégiája.

Az 1990-es évek közepe óta készült felmérések hasonló képet mutatnak. Közel ezer vezető telefonos megkérdezése azt mutatta, hogy 60% igényelte, hogy cégüknek legyen információkezelési stratégiája/politikája, 20% tudott arról, hogy a cégnek van információs költségvetése; a megkérdezettek fele nem tudott formális információszolgáltatásról, és a többség nem tudta, hogy cégüknél ki a felelős az információs erőforrásokért. Egy tíz évvel későbbi, 2005 decemberében végzett felmérés kicsit jobb képet mutat: a megkérdezett 119 információs menedzser és számítástechnikus közül 44% válaszolta, hogy cégüknél nincs dokumentum- és információkezelési stratégia; majd mindegyikük úgy gondolta, hogy az információkezelés fontos az intézményben, 42% ismerte a munkáját közvetlenül érintő üzleti információkezelési szabályzatokat és a jogszabályokat. Jobb példákat lehet találni a köz- és a magánszférában, ahol a munka – természete miatt – jobban összefügg az információkezeléssel.

Míg a szervezetek tisztában vannak azzal, hogy az információ fontos erőforrás, kezelését nehéznek találják. Egy jelentősebb csoport érti, hogy minden egyes szervezetnek saját maga számára kell meghatároznia, hogy üzleti tevékenységének fényében az információ neki mit jelent. A szervezeteknek az információs politika fejlesztésekor a következő kérdésekkel és feszültségekkel kell szembesülniük és a maguk módján megválaszolniuk:

- Mi a fontosabb: az ember vagy a technológia?

- A kezdeményezés felülről lefelé tartson vagy középről felfelé és lefelé?
- Az információs kultúra
- Az információ értékelése

A mai helyzet

Visszatekintve az IIS (Institute of Information Scientists) alapítása óta eltelt évekre az embernek az az érzése, hogy „a futószalagon ugyanazok a csomagok mennek körbe-körbe”. Az idő múlásával van valami fejlődés, de ugyanazok a feszültségek és nézeteltérések ismétlődnek. Az Egyesült Királyságban, ahol a nemzeti információs politikát a piacra bízták, a gyakorlat nem váltotta be a reményeket. Túlsúlyba került az információ-kommunikációs ipar, hatalmának kiegyensúlyozására állami részről nem volt elegendő tudás. A kormánynak a felhasználók jogairól és az átláthatóságról szóló beszédei üres, naiv és képmutató szavak. A gyakorlatban az információs technológia által irányított nemzeti információs politikák megmutatták a veszélyes gyenge pontokat az ember/technológia viszonyában (például emberi mulasztás miatt értékes adatokat tartalmazó lemezek elvesztése, vagy technikai hibák az adatintegrálást ígérő nagy rendszerekben, mint az egészségügy vagy a személyi azonosító kártyák). Nincs megfelelően megoldva a politikában leírt utasítások végrehajtása. A megoldás a kormánynak a többször említett *The Power of Information* című tanulmányra adott válaszában keresendő.

A szervezeti információs politikák között kevés olyan van, amelyik régóta létezik, és ma is működik. A szervezetek vezetése a legtöbb esetben indokolatlanul bízik a technológiában, alig érti, mit jelent az információ, és mit tudnak a könyvtári információs szakemberek. Másrészt számos példa van arra is, hogy létezik kölcsönös megértés és együttműködés az információs menedzserek és a műszaki rendszerek között, az információs menedzsment és a tudásmenedzsment egyenrangú, közös munkájáról. Mint minden más politika, az információs po-

litika is érzékeny a változásokra. A hangosan meghirdetett politikák sorsának követése alapján megállapítható, hogy azokban a szervezetekben működnek jól, ahol az előkészítés során esettanulmány készült vagy konzultációt vettek igénybe. A túlélést több tényező is fenyegeti: az erőviszonyok változása a vezetésben, különösen az eredeti szponzor elvesztése, külső nyomás (pénzügyi, általános gazdasági vagy speciális piaci feltételek), teljesítést igénylő jogi változások.

Az információtudomány hozzájárulása az információs politikákhoz

Az áttekintett időszak alatt az információtudomány és gyakorlati művelői számos elméleti és gyakorlati informáciopolitikai kutatásban működtek közre, amelyek közül sok a szervezetek gondolkodásmódjának és viselkedésének tanulmányozásán alapult. A tudósok már a legkorábbi időkben felismerték annak lehetőségét és veszélyét, amit ma digitális forradalomnak nevezünk. Ma számos felkészült könyvtári-információs szakember működik, akik oktatására és képzésére az információtudomány hatással volt. Jól ismerik a szervezetet, ahol dolgoznak, és tisztán látják annak lehetőségét, hogyan használják ki a hatalmi struktúrát. Jól alkalmazkodnak, tudásukat a középről felfelé és lefelé irányításra és a vezetés oktatására használják, kezdeményezők, hídépítők és „fordítók” azok között a csoportok között, akik ugyanarról a dologról más nyelven beszélnek.

Az információs politikára/stratégiára holnap is szükség lesz. Javaslatok a jövőbeni tennivalókra:

- A nemzeti információs politika szintjén:
- Az információs ipar hatalmának ellenőrzése, az Egyesült Királyságban az információs politika átalakítása kevésbé piac-irányítottá, több „dirigiste”-vonással.
- A brit kormány bátorítása arra, hogy kövesse a 2007-ben a *The Power of Information*-ben és az arra adott válaszban leírtakat.
- A „megfelelő gondosság” („due diligence”)

követelményének előírása, mely szerint mielőtt bármilyen kezdeményezést/politikát/jogszabályt bevezetnének, vizsgálják meg és vegyék figyelembe a már korábban történeteket.

A szervezeti információs politika szintjén:

- Az intézmények segítése abban, hogy profitáljanak a társadalmi számításokból anélkül, hogy veszélyeztetnék az információs erőforrások integritását; legyenek tudatában annak, milyen könnyű azt aláaknázni; ne felejtsek el, hogy a „tömegek bölcsesége” (wisdom of crowds) attól függ, ki van a tömegben; emlékezzenek az „alkalmazottak kollektív felfogására” arról, mire hajlandók, amikor ezt munkaadóik és munkatársaik rendelkezésére bocsátják.
- A csúcsvezetőktől lefelé a felhasználók képzése az információkezelésre a műszaki eszközökön és rendszereken túlmenően, azzal az információval kapcsolatosan, amellyel dolgozniuk kell.

Nemzeti és intézményi szinten:

- A Web 2.0 előnyeinek kihasználása nemzeti és szervezeti szinten.
- Nagyobb figyelem a társadalmi-műszaki rendszerek társadalmi vonatkozásaira.
- A digitális tartalom védelmének biztosítása nemzeti és szervezeti szinten.
- Az információs termékek bevitelle az információs politika/stratégia hatókörébe.
- A felhasználók tisztelete, beleértve azokat is, akik nem képesek az elektronikus információ használatára.
- A gondolkodásra fordított idő megbecsülése.

Következtetések

A történelem arra tanít minket, hogy a fogadjuk meg a középkori körtáncok tanulságait: egy lépés előre, egy hátra. Lassan haladnak előre annak köszönhetően, hogy előre mindig egy kicsit

nagyobbat lépnek. Ha ezt megfogadjuk, reálisabb nézeteink lesznek, mint ha abban hiszünk, hogy a technológia és a piac hatalmas lépésekkel visz előre. Jobb, ha csatlakozunk a tánchoz, és hasznosítjuk az ott szerzett tapasztalatokat: előre mindig nagyobbat lépünk.

Jegyzetek

1. MUDDIMAN, Dave: Red information scientist: the information career of J. D. Bernal. = Journal of Documentation, 59. vol. 2003. 4. no. 387–409. p.
2. Domestic Council Committee on the Right of Privacy, Rockefeller Report, National Information Policy. Washington : National Commission on Libraries and Information Science, 1976.
3. OPPENHEIM, Charles: Are national information plans useful? = Alexandria, 6. vol. 1994. 2. no. 133–143. p.
4. MOORE, Nick: Policies for an information society. = Aslib Proceedings, 50.vol. 1998. 1. no. 20–24. p.
5. MOORE, Nick: The British national information strategy. = Journal of information science, 24. vol. 1998. 5. no. 337–344. p.
6. MAYO, Ed – STEINBERG, Tom: The power of information: an independent review. = <http://www.commentonthis.com/powerofinformation/> (2008. április 6.)
7. The Government's Response to The Power of Information: an independent review by Ed Mayo and Tom Steinberg (2007) presented to Parliament by the Chancellor of the Duchy of Lancaster, June 2007, Cmd 7157.
8. BROWNE, Mairéad: The field of information policy. 1: Fundamental concepts. = Journal of Information Science, 23. vol. 1997. 4. no. 261–275. p.
9. ORNA, Elizabeth: Practical Information Policies. 2nd ed. Aldershot : Gower, 1999. 200 p.
10. ORNA, Elizabeth: Information strategy in practice. Aldershot : Gower, 2004. 162 p.

Az OSA Archívum a volt Szabad Európa Rádió könyvtárából közel 100.000 könyvet örökölt. A gyűjteményben csaknem 20.000 olyan kötet volt, amit a szakmai és civil közönség hasznavethetetlennek ítélt. Ezekből az érdektelen, senkinek nem kellő könyvekből 20 db műanyagba öntött, könyvekből készített könyvkocka készült. Az egységes formai megoldással, de különböző, a beépített könyvektől függő tartalommal készített 50x50x60 cm-es műtárgyakat bármilyen oktatási, művelődési vagy civil szervezet ingyen kölcsönkérheti egy évre. A szervezők kérése, hogy a kockához beszélgetések, programok, akciók kapcsolódjanak a könyv-könyvtár-olvasás-archiválás kérdéskörben. A kockáról és a kölcsönzési feltételekről bővebben: www.konyvkocka.osaarchivum.org címen lehet tájékozódni.

(Katalist, 2009. máj. 27. Dobó Katalin híréből)

Megkezdődött a világ második legnagyobb torrentoldalait működtető holland egyetemisták, a Mininova üzemeltetői és a BREIN nevű szerzői jogvédő szervezet közötti per. A bíróság olyan automatikus szűrőrendszer beillesztésére kérheti fel az öt egyetemistát, amely letiltja a jogvédett tartalmak terjesztését.

Védőjük viszont az automatikus szűrés miatti ingyenes tartalmak elvesztésére hívta fel a figyelmet. Ítélet a nyár közepén várható. (http://index.hu/tech/jog/2009/06/03/elkezdodott_a_mininova_per)